

Sygn. akt I UK 363/10

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 kwietnia 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Teresa Flemming-Kulesza (przewodniczący)

SSN Małgorzata Gersdorf

SSN Józef Iwulski (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania R. Ł.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 7 kwietnia 2011 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 18 maja 2010 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 14 sierpnia 2009 r., Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił odwołanie ubezpieczonej R. Ł. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 25 lutego 2009 r. odmawiającej przyznania prawa do emerytury.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczona z zawodu jest nauczycielem i od 1 września 1985 r. (po ukończeniu studiów wyższych) rozpoczęła pracę jako nauczyciel. Nadal pracuje w tym zawodzie. W dniu 1 grudnia 2008 r. ubezpieczona wystąpiła do organu rentowego z wnioskiem o emeryturę. Ogólny staż emerytalny ubezpieczonej wynosi 22 lata, 11 miesięcy i 6 dni okresów składkowych oraz 5 lat, 10 miesięcy i 11 dni okresów nieskładkowych (łącznie 28 lat, 9 miesięcy i 17 dni).

Zdaniem Sądu pierwszej instancji, odwołanie nie zasługiwało na uwzględnienie, bowiem ubezpieczona nie rozwiązała stosunku pracy i kontynuowała zatrudnienie jako nauczyciel. W ten sposób nie została spełniona przesłanka określona w art. 88 ust. 1a ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 ze zm.). Sąd Okręgowy, ustosunkowując się do twierdzenia ubezpieczonej, że zgłoszone przez nią żądanie dotyczyło jedynie ustalenia prawa do emerytury (ustalenia spełnienia przez nią warunków do nabycia prawa do emerytury), stwierdził, iż skoro ubezpieczona złożyła wniosek o emeryturę, czyli o przyznanie jej tego świadczenia, po czym uzyskała decyzję odmowną, to nie można przyjąć, że decyzja organu rentowego dotyczyła tylko samego ustalenia spełnienia przez ubezpieczoną przesłanek nabycia prawa do emerytury. Sąd Okręgowy podkreślił przy tym, że w odwołaniu ubezpieczona zażądała zamiast przyznania jej prawa do emerytury ustalenia prawa do tego świadczenia. Skoro jednak taka zmiana nie była przedmiotem postępowania przed organem rentowym (nie była objęta zaskarżoną decyzją), to Sąd nie rozważał już kwestii, czy w świetle prawa ubezpieczona mogła wystąpić z "samoistnym żądaniem ustalenia prawa do emerytury".

Wyrokiem z dnia 18 maja 2010 r., Sąd Apelacyjny oddalił apelację ubezpieczonej od wyroku Sądu pierwszej instancji. Sąd odwoławczy stwierdził, że w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, toczącym się na skutek odwołania od decyzji organu rentowego wydanych na wniosek o przyznanie emerytury lub renty, niedopuszczalne jest przedmiotowe przekształcenie roszczenia (art. 193 k.p.c.) przez zgłoszenie żądania ustalenia tylko niektórych przesłanek warunkujących prawo do świadczenia. Decyzja organu rentowego rozstrzyga bowiem o prawie do konkretnego świadczenia ubezpieczeniowego (rozumianego jako pewna całość), nie odnosi się zaś do

poszczególnych elementów składających się na to prawo. W konsekwencji sąd, który stwierdzi, że ubezpieczony spełnił jeden lub kilka warunków powstania prawa do świadczenia ubezpieczeniowego nie może tego ustalić w sentencji wyroku, jednocześnie oddalając odwołanie ubezpieczonego od decyzji organu rentowego. Skoro więc apelująca nie rozwiązała na swój wniosek stosunku pracy, to nie mogła nabyć prawa do emerytury, o którym mowa w art. 88 Karty Nauczyciela. Niespełnienie przez zainteresowanego chociażby jednego z ustawowych warunków koniecznych do przyznania świadczenia powoduje wydanie decyzji odmownej. Z tej przyczyny za bezprzedmiotowe Sąd Apelacyjny uznał twierdzenie apelującej, iż jej celem nie było otrzymanie świadczenia emerytalnego, lecz tylko ustalenie prawa do emerytury. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie budzi wątpliwości, że przedmiotem decyzji, od której ubezpieczona wniosła odwołanie, było jej prawo do emerytury, czyli prawo do określonego świadczenia ubezpieczeniowego. Decyzje organu rentowego dotyczące świadczeń z zakresu ubezpieczeń społecznych nie mają charakteru konstytutywnego, lecz jedynie deklaratoryjny. Charakteru tych decyzji nie zmienia "niezbyt fortunne" użycie przez ustawodawcę w art. 83 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) określenia "decyzja dotycząca ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych", ponieważ decyzja organu rentowego nie nadaje prawa do świadczenia, lecz tylko stwierdza jego nabycie wobec spełnienia warunków ustawowych. Zakres przedmiotowy decyzji wydanej w rozpoznawanej sprawie został wyznaczony przez art. 88 Karty Nauczyciela w związku z art. 100 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.), zaś decyzja tylko stwierdzała, czy - na tej podstawie prawnej - wnioskodawczyni nabyła prawo do emerytury. W tym kontekście tracą rację podnoszone przez apelującą twierdzenia, że domagała się tylko ustalenia tego, iż spełniła warunki do nabycia prawa do emerytury. Niedopuszczalne zaś jest dochodzenie w trybie art. 189 k.p.c. faktów prawotwórczych, jeśli celem tego powództwa jest uzyskanie dowodu, który ma być wykorzystany w postępowaniu o świadczenia z ubezpieczenia społecznego.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego ubezpieczona wniosła skargę kasacyjną, w której zarzuciła naruszenie: 1) art. 83 ust. 1 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w związku z art. 476 § 2 pkt 2 k.p.c., polegające na przyjęciu, że przedmiotowa sprawa jest sprawą o świadczenie, a nie sprawą o ustalenie, mimo że "ustawodawca (...) w sposób jednoznaczny i nie podlegający odmiennej interpretacji stwierdził, że zakład wydaje decyzje w zakresie indywidualnych spraw dotyczących w szczególności ustalania uprawnień do świadczenia z ubezpieczeń społecznych", 2) art. 232 w związku z art. 316 i art. 328 § 3 oraz art. 233 § 1 k.p.c. wskutek wydania wyroku "bez należytego przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego, w tym w szczególności pominięcia dowodu z przesłuchania ubezpieczonej na okoliczność intencji jakimi kierowała się ona wnosząc odwołanie od decyzji organu rentowego, mimo pozostawania w stosunku pracy i dokonując tej czynności na druku sporządzonym przez tenże organ, który to druk nie przewidywał odrębnej rubryki w której ubezpieczona mogłaby wpisać żądania ustalenia prawa do emerytury bez konieczności wypłaty tego właśnie świadczenia", 3) art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez niewskazanie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia w sposób wymagany prawem, w szczególności poprzez niewykazanie, które dowody Sąd uznał za podstawę rozstrzygnięcia, a którym i z jakich przyczyn odmówił wiarygodności, przy jednoczesnym przyjęciu, że ubezpieczona nie miała prawa do złożenia wniosku o "ustalenie przysługujących jej uprawnień do świadczenia". Zdaniem ubezpieczonej, intencją ustawodawcy, przez wprowadzenie w art. 83 ust. 1 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych postanowienia, iż Zakład Ubezpieczeń Społecznych wydaje decyzje w zakresie indywidualnych spraw dotyczących w szczególności ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych, było umożliwienie stronie postępowania prowadzonego przed organem rentowym uzyskania dokumentu (decyzji), na podstawie którego "doszłoby do ustalenia uprawnień do świadczenia z ubezpieczeń społecznych". Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie na jej rzecz kosztów procesu.

Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Zgodnie z art. 83 ust. 1 pkt 4 i pkt 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, Zakład Ubezpieczeń Społecznych wydaje decyzje w zakresie indywidualnych spraw dotyczących w szczególności ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych oraz wymiaru świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Z kolei w myśl art. 80 tej ustawy, w celu ustalenia prawa do świadczeń oraz ich wysokości ubezpieczeni zobowiązani są do przedstawiania stanów faktycznych mających wpływ na prawo lub wysokość świadczeń, informowania o wszelkich zmianach mających wpływ na świadczenie, przedkładania na żądanie środków dowodowych, osobistego stawiennictwa, jeżeli okoliczności sprawy tego wymagają oraz poddania się badaniom lekarskim, a także leczeniu lub rehabilitacji, jeżeli oczekuje się, że leczenie lub rehabilitacja przywróci zdolność do pracy lub spowoduje, że zdolność do pracy zostanie zachowana. Przepis art. 100 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (zamieszczony w dziale VIII tej ustawy noszącym tytuł "Zasady ustalania świadczeń") wyraźnie wskazuje, że prawo do świadczeń określonych w tej ustawie (w tym prawo do emerytury) powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do nabycia tego prawa.

Wykładnia przedstawionych przepisów prowadzi do wniosku, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych jest organem właściwym do wydawania decyzji ustalającej nabycie przez ubezpieczonego prawa do konkretnego świadczenia z ubezpieczeń społecznych (np. emerytury), a nie rozstrzygającej o spełnieniu poszczególnych warunków do tego świadczenia przez ubezpieczonego. Ustalenie przez organ rentowy uprawnienia do świadczenia z ubezpieczeń społecznych następuje na podstawie decyzji wydawanej w oparciu o art. 83 ust. 1 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i jest możliwe wówczas, gdy ubezpieczony spełni wszystkie warunki wymagane do nabycia prawa. Jeśli ubezpieczony nie spełni któregokolwiek z tych warunków, to wydanie takiej decyzji nie jest możliwe. Wówczas organ rentowy wydaje decyzję odmawiającą ustalenia prawa do świadczenia ubezpieczeniowego (emerytury), z powołaniem się na to, że ubezpieczony nie spełnił wszystkich warunków koniecznych do nabycia prawa. Sądy ustaliły, że skarżąca nie rozwiązała na swój wniosek nauczycielskiego stosunku pracy. Wobec tego nie ulega wątpliwości, że nie spełniła jednego z

warunków ustalenia (nabycia) prawa do emerytury, wymaganego przez art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela. W tym stanie rzeczy prawo odwołującej się do emerytury nie powstało (art. 100 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach) i organ rentowy miał podstawy faktycznej i prawnej do wydania decyzji odmownej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2000 r., II UKN 147/00, OSNAPiUS 2002 nr 16, poz. 389).

Bezzasadne są przy tym twierdzenia skarżącej w części, w której zarzuca Sądowi Apelacyjnemu wadliwe przyjęcie, że sprawa "jest sprawą o świadczenie, a nie sprawą o ustalenie". Należy bowiem podkreślić, że postępowanie w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych toczące się przed sądem ma na celu przeprowadzenie pełnej, merytorycznej kontroli decyzji wydanej przez organ rentowy w przedmiocie ustalenia prawa do świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Z tej przyczyny zasadniczo wyłączone jest stosowanie w takiej sprawie art. 189 k.p.c. (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 1987 r., OSNCP 1988, nr 10, poz. 132 i z dnia 5 lipca 1995 r., OSNCP 1995, nr 24, poz. 299 oraz wyroki z dnia 4 listopada 1971 r., I PR 344/71, OSNCP 1972, nr 5, poz. 89; z dnia 9 stycznia 1986 r., I PRN 107/85, LEX nr 14639; z dnia 23 lutego 1999 r., I PKN 597/98, OSNCP 2000, nr 8, poz. 301). Wyrok ustalający istnienie lub nieistnienie stosunku prawnego lub prawa jest dopuszczalny w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wyjątkowo i tylko wówczas, gdy przepis tak stanowi, np. w sprawach o ustalenie istnienia lub nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, obowiązku opłacania składek, zwrotu nienależnego świadczenia. Natomiast regułą jest, że sąd ubezpieczeń społecznych w trybie rozpoznania odwołania od decyzji organu rentowego "przyznaje" konkretne świadczenie lub określa jego wysokość (por. wyrok Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2008 r., I UK 267/07, LEX nr 607443). Nie jest zatem dopuszczalne w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych wydanie wyroku ustalającego spełnienie przez ubezpieczonego niektórych warunków wymaganych do nabycia prawa do świadczenia lub wyroku przyznającego to świadczenie pod warunkiem spełnienia pozostałych warunków w przyszłości (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2010 r., I UK 267/09, Monitor Prawa Pracy 2010 nr 7, s. 382 oraz z dnia 9 lutego 2010 r., I UK 262/09, LEX nr 585728). Zarzut naruszenia art. 83 ust. 1 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych

w związku z art. 476 § 2 pkt 2 k.p.c. nie stanowi więc usprawiedliwionej podstawy skargi kasacyjnej.

Wobec powyższego niezasadne, a w istocie bezprzedmiotowe, są zarzuty skargi odnoszące się do obrazy przepisów prawa procesowego.

Z powołanych względów Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.